

בדין אותיות הנפסקים

זיכר פרידתן להדיא ואין זיכר פרידתן להדיא

א. בשו"ע (סי' ל"ב סעיף כ"ה), "כל אות שהיא כתובה שלא כתקנה ואין צורתה עליה וכו', או שהיתה אות אחת חלוקה לשתי אותיות כגון צד"י שכתב יו"ד או שי"ן שכתבה עי"ן יו"ד או חי"ת שני זייני"ן ואחר שכתב לפניו חזר ותקנם הוי שלא כסדרן ופסולין וכו', והוא הדין שאם לא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן והעיני"ן ורגלי התוי"ן נוגעין בגוף האות ותינוק דלא חכים ולא טיפש מכירם שאף על פי שכתב לפניהם יכול לחזור ולתקנם דכיון דצורת האות היתה ניכרת ליכא משום כתבן שלא כסדרן, ויש מי שאומר דהוא הדין אם חוטרא דחי"ת למעלה אין נוגעין זה לזה אך אין ניכר להדיא פרידתן אף על פי שהתינוק קורא שני זייני"ן מותר להדיקם", ע"כ.

והנה פשוט השו"ע משמע שבנחלק לב' אותיות אי"א לתקן בכל גוני, ורק בלא נחלק לב' אותיות אפשר לתקן אם תנוק מכירו, ובסיפא כ' שבחוטרא דחי"ת שאינה נוגעת אפשר לתקן באין ניכר פרידתן להדיא אף שאין תנוק מכירו.

והנה בדין חי"ת שנחלקה, לכאורה קשיא רישא של הסעיף לסיפא, דברישא אי' דחי"ת שנעשה ב' זייני"ן אי"א לתקן, ובסיפא אי' ויש מי שאומר דה"ה אם חוטרא דחי"ת למעלה אין נוגעין זל"ז אך אין ניכר להדיא פרידתן כו' מותר להדיקם", ובט"ז (סעיף כ"ג סק"כ) חילק דברישא איירי בחי"ת פשוטה ללא חטוטרות [חי"ת דרש"י], ובסיפא איירי בחי"ת עם חוטרא [חי"ת דר"ת] שהחוטרא מוכיח עליו, והיינו דבחי"ת ללא חטוטרות שנחלק גנו נעשה כב' זייני"ן, אבל אם יש לו חטוטרות, אף שנפסקה החטוטרות אינה נעשית כב' זייני"ן, שהרי ניכר שהיא חי"ת, כיון שיש לה חטוטרות.

ולפי"ז אין החילוק בין הרישא לסיפא שברישא איירי בניכר להדיא פרידתן ובסיפא איירי באין ניכר להדיא פרידתן, רק החילוק בין רישא לסיפא הוא, שברישא נחלק לב' אותיות ובסיפא לא נחלק לב' אותיות, שהחטוטרות מוכיח שהוא חי"ת, ואינו אלא כמו יוד"י האל"ף שנפסקו, והנה מדהצריך השו"ע בזה שיהא "אין ניכר להדיא פרידתן", מבואר דגם באין נחלק לב' אותיות בעינן שיהא אין ניכר להדיא פרידתן, וזהו דעת הפמ"ג, שמפרש ד' השו"ע כהט"ז, וממילא שאי"א לתקן גם את יוד"י האל"ף אא"כ אין ניכר פרידתן להדיא, וזהו שמחמיר הפמ"ג דבנחלק לב' אותיות אפי' אין ניכר פרידתן להדיא ל"מ לתקן, דכיון דבלא נחלק לב' אותיות אי"א לתקן אא"כ אין ניכר פרידתן להדיא, א"כ ע"כ דבנחלק לב' אותיות, אי"א לתקן אפי' באין ניכר פרידתן להדיא.

ומ"ש בשו"ע בסוה"ס "אף על פי שהתינוק קורא שני זייני"ן מותר להדיקם", כ' המג"א (ס"ק ל"ז) "דאין התינוק מורגל בחי"ת כזה עסי"ח", ובהגהות הגרעק"א כ' ע"ד המג"א וז"ל, "דאין התינוק מורגל, אף דמ"מ לא הוי בירור שתנוק מכירו והא דאלפין ועיינין ושינין אם אין היודין נוגעים צריך להיות תנוק מכירו, צ"ל התם מיידי דניכר פרידתן להדיא, אולם ראיתי להפמ"ג סי' זה בסוף דיני צורות האותיות כ' דבנחלק הרבה וניכר פרידתן גם באלפין ועיינין לא מהני תנוק מכירו, והא דנקט באלפין ועיינין תנוק מכירו, היינו לא דבעי' בירור להכשיר ע"י בירור דתנוק אלא לאפוקי שלא יהא ריעותא דתנוק אין מכירו עיי"ש ודוחק", עכ"ל.

והיינו דהוקשה להגרעק"א דהא לענין יוד"י האלפי"ן שאין נוגעין כ' בשו"ע שיכול לחזור ולתקנם אם תנוק מכירם, וא"כ איך שרי לתקן את החי"ת עם החטוטרות שנחלק, והלא אין תנוק מכירו, וע"ז תי' הגרעק"א דכל מה שהצריך השו"ע שיהא תנוק מכירו היינו רק בניכר להדיא פרידתן, אבל בהך דחי"ת עם חטוטרות דאיירי באין ניכר להדיא פרידתן, בזה אי"צ תנוק מכירם.

והמשנ"ב אזיל בשיטת הגרעק"א, והאריך בבה"ל שבאין ניכר להדיא פרידתן אפשר לתקן גם בנחלק לשני אותיות, ולדעתו מתיישבת סתירת רישא וסיפא, דברישא איירי דניכר פרידתן להדיא ולכך ל"מ תיקון, וסיפא איירי בלא ניכר פרידתן להדיא ולכך מהני תיקון, וממילא דמהני תיקון גם בנחלק לב' אותיות אם לא ניכר פרידתן להדיא. וצל"ע בפירושו, דהו"ל להשו"ע להשמיע דין זה ברישא, שאותיות שנפסקו ונעשו שני אותיות, שאפשר לתקן אם אין ניכר להדיא פרידתן, ולמה אשמועינן חידוש זה רק לענין חוטרא דחי"ת. ובפשוטו משמע שחוטרא דחי"ת הוא דין אחר מהדינים המוזכרים עד כאן בד' השו"ע. [ולהלן יבואר בע"ה עוד בדעת המשנ"ב בביאור ד' הגרעק"א].

והנה נמצא, שבין לדעת הפמ"ג ובין לדעת המשנ"ב, אין שלשה דינים בדברי השו"ע, שלדעת הפמ"ג דומה דין חוטרא דחי"ת שנפסקה לדין יוד"י האלפי"ן שנפסקו, שבשניהם אין לתקן אא"כ אין ניכר פרידתן להדיא, ולדעת המשנ"ב להרעק"א, דומה דין

¹ בפמ"ג כתב שא"י כוונת המג"א במה שציין לסעיף י"ח, וכתב שעוד יבואר בעז"ה. וצריך לעיין בכוונת מג"א.

אמנם לכאור' מצאנו שיטה אחת שלפי"ז יש לפרש שנאמרו בד' השו"ע שלשה דינים ודרגות חלוקים, והוא עפ"מ ש"כ בבה"ל וד"ה אות אחת, בא"ד וז"ל, "ועוד אפשר לומר לענין דינא דבאות צד"י וכל כה"ג גם הט"ז מודה לכל מה שהכרחנו דבלא ניכר להדיא פרידתן יוכל לתקן דעדין שמו עליו ורק בחי"ת סובר הט"ז כיון שאין חטוטרות עליו מוכח דהוא ב' זייני"ן ולכן אף שעשאן בקירוב כ"כ שלא היה ניכר להדיא פרידתן אבד את שמו".

המבואר בד' הבה"ל, שמצדד לומר שלדעת הט"ז, רישא דהשו"ע שאי"א לתקן בנחלק לשני אותיות, איירי באופן שניכר להדיא פרידתן, ולכן אי"א לתקן, אבל אם לא ניכר להדיא פרידתן אפשר לתקן, ורק בחי"ת אי"א לתקן גם בלא ניכר להדיא פרידתן, ומשום שיש "הוכחה" שאינו חי"ת, שהרי אין עליו חטוטרות. ולפי שיטה זו, מתפרשים ד' השו"ע כפשוטן, דבין רישא בנחלק לשני אותיות, ובין הדין השני ביו"ד האלפי"ן וכו' איירי בניכר להדיא פרידתן, ובזה חילק השו"ע בין נעשה לב' אותיות או לא, והא דלא קאמר ברישא שאפשר לתקן בלא ניכר פרידתן להדיא, הוא משום שבחי"ת שנחלקה אי"א לתקן כלל, ולכן לא קאמר שאפשר לתקן בלא ניכר להדיא פרידתן, ובדין השלישי שהוא חוטרא דחי"ת שנחלקה, מותר לתקן בלא ניכר להדיא פרידתן, ולפי"ז מדויק ל' השו"ע שחילקם לג' דינים, וגם מדויק שרק בסיפא הזכיר השו"ע שלא ניכר להדיא פרידתן, כיון שבאמת עד דין זה מיירי השו"ע בניכר להדיא פרידתן, והסיפא מגלה רק על פרט אחד מהרישא, שחי"ת של רש"י שנחלק, אי"א לתקן גם באין ניכר להדיא פרידתן.²

ונמצא לפי"ז שיש ג' דינים, נחלק לשני אותיות ואין ניכר להדיא מותר לתקן, לא נחלק לשני אותיות מותר לתקן גם אם ניכר להדיא פרידתן, ובחי"ת יש חילוק, שבחי"ת בלא חטוטרות אי"א לתקן כלל, ובחי"ת עם חטוטרות מותר לתקן באין ניכר להדיא פרידתן.

ב. בעצם מה שנקט המשנ"ב לפי דעת הגרעק"א שחוטרא דחי"ת חשיב נחלק לב' אותיות ואעפ"כ מועיל לתקן בלא ניכר להדיא פרידתן, ומזה מוכיח שגם ברישא דהשו"ע, בכל נחלק לב' אותיות אפשר לתקן באין ניכר להדיא פרידתן, הנה מלבד מה שכבר הקשינו דהו"ל להשו"ע לומר זאת, הנה עוד יש להקשות, דלכאור' יש לפרש לדעת הגרעק"א, שחוטרא דחי"ת אינו נחשב לנחלק לשני אותיות, דכיון שיש חטוטרות שבורה, א"כ ניכר שזו היא חי"ת שנחלקה לשנים, וא"כ דמי ליו"ד האל"ף שנחלקה, ומש"כ בשו"ע שרק אם אין ניכר להדיא פרידתן מותר לתקן, היינו משום שבניכר להדיא פרידתן צריך תינוק, וכמבואר בד' השו"ע, ובחי"ת הרי מבואר בשו"ע שאין לנו תינוק, וכן ראיתי שהקשה הגרמ"ש ק"ק שליט"א. וכן יש לפרש לשון הגרעק"א הנ"ל, "דאין התינוק מורגל, אף דמ"מ לא הוי בירור שתנוק מכירו והא דאלפי"ן ועייני"ן ושיני"ן אין היודין נוגעים צריך להיות תנוק מכירו, צ"ל התם מיירי דניכר פרידתן להדיא", עכ"ל. והיינו דאף שאין בירור ע"י התינוק, בחוטרא דחי"ת שנפסק, אבל כיון שאין ניכר פרידתן להדיא, אי"צ תינוק, וכמוש"כ בבה"ל במוסגר, שבאין ניכר פרידתן להדיא אי"צ תינוק, ורק באלפי"ן וכו' צריך תינוק מכירו, משום שניכר פרידתן להדיא. ואם נפרש כן ד' הגרעק"א, א"כ אין מוכח כלל מדבריו שאפשר לתקן בנחלק לשני אותיות אם אין ניכר להדיא פרידתן, דלעולם י"ל שחוטרא דחי"ת שנפסק, דומה ליו"ד האל"ף שנפסקו, ולעולם י"ל שבנחלק לשני אותיות אי"א לתקן כלל.

והמבואר ע"כ בדעת המשנ"ב ובה"ל, שדבר זה פשוט לו מסברא שחוטרא דחי"ת שנחלק, אם ניכר פרידתו להדיא, ודאי אבד תמונתו, ואין כלל צד כזה שבאמת ה"ה מועיל ע"י תינוק ורק שאין לנו תינוק ע"י, ואין חילוק בין חי"ת עם חטוטרות לחי"ת בלא חטוטרות, ובשניהם כשנחלקו יש כאן שני זייני"ן לפנינו, ומבואר עוד מד' הבה"ל, שבאין ניכר פרידתו להדיא הרי"ז נדון כחי"ת שנחלקה ותמונתו עליו, ובניכר פרידתו להדיא חשיב כשני זייני"ן, וז"ל הבה"ל, "ועוד דהמעין בב"י בסוף סימן ל"ז בד"ה מ"כ אם חוטרא וכו' בסוף דבריו יראה להדיא דפסול אף ביש לו חטוטרות ומשטחיות לשונו שם משמע דאפילו תינוק לא היה מהני לזה דאין עליו שם אות כלל משום דניכר להדיא פרידתו ונראה כשני זייני"ן וכו' משא"כ בלא ניכר להדיא פרידתן עדיין שמו עליו והו"ה טעמו של הי"א שהקיל בחוטרא דחי"ת שלא היה ניכר פרידתן", עכ"ל הבה"ל. ומבואר בדבריו, דאע"פ שבחוטרא דחי"ת שאין ניכר להדיא פרידתו, "עדיין שמו עליו", והיינו שיש עליו שם חי"ת שנחלקה, אבל בניכר להדיא פרידתו, "אין עליו שם אות כלל". ומבואר שדבר זה פשוט לו מסברא שאין עליו שם אות בניכר להדיא פרידתו.

והמבואר בדבריו, שאע"פ שיש על כל אחד מהזייני"ן חצי חוטרא, אינו נדון כלל כחי"ת שנחלקה, וכל ההיתר לתקנה הוא משום שגם אות שנחלקה לשני אותיות מותר לתקן אם אין פרידתן ניכר להדיא, אבל אם פרידתן ניכר להדיא, אין עליו שם אות כלל. והביאור בזה, דאע"ג שיש חוטרא למעלה, ולמה לא נאמר שניכרת החי"ת שנחלקה, ותהי' דינה כיו"ד האלפי"ן שנחלקו, ועל כרחך דס"ל להמשנ"ב, שצורת שני הזייני"ן שבה גובר על מה שיש לה חטוטרות, ואין אנו דנים כלל את החטוטרות שעליהם, רק הם נדונים כשני זייני"ן גמורים, ואין חילוק בין חי"ת שנחלקה בין יש לה חטוטרות ובין אין לה חטוטרות, ומשום שצורת שני הזייני"ן גוברת על מה שיש לה חטוטרות.

ובזה מבואר גם מש"כ המשנ"ב במשנת סופרים בסוף אות חי"ת, וז"ל, "אם החטוטרות שעל החי"ת לא היה דבוק להחי"ת אך

² ואמנם שפירוש הבה"ל דחוק קצת, שלפי פירושו נמצא שהרישא של השו"ע מיירי בשני אופנים, צד"י ושי"ן שנחלקו מיירי בניכר פרידתן להדיא, וחי"ת שנחלקה מיירי באין ניכר פרידתן להדיא, ועי'.
 שיעור ב'

לא היה ניכר להדיא ההפרדה מותר לתקנה אפילו בתו"מ ואין בזה משום שלא כסדרן [נלמד מל"ב סכ"ה ע"ש] אבל אם היה ניכר להדיא נתבטל ממנו שם האות, עכ"ל. והנה לא איירי בנדון המבואר בשו"ע בסעי' כ"ה, דהשו"ע מיירי באופן שהחטוטרות נחלקה באמצעה, וחצי'ה על הזי"ן האחד, וחצי'ה על השני, והמשנ"ס איירי באופן ששני הקצוות של החטוטרות נפרדו מהזיני"ן, והיינו שהחטוטרות שלימה ולא נתחלקה, רק נפרדה ממקום חיבורה אל הזיני"ן, וע"ז כתב המשנ"ס, שאם לא ניכר להדיא פרידתן מותר לתקנה, ובניכר להדיא פרידתן "נתבטל ממנו שם האות", וכתב שנלמד דין זה מסי' ל"ב סעי' כ"ה, ולכא' אינו דומה כ"כ להך דסעיף כ"ה, שהרי יש לחלק דבנדון המשנ"ס הרי החטוטרות עומדת לעצמה, ועל כרחך מפרשת את שני הזיני"ן שתחתיה שהם חלק מן אות חי"ת, ולא דמי כ"כ להך דסעיף כ"ה שנחלקה החטוטרות עצמה, ונשאר על כל זי"ן חלק מן החטוטרות. אמנם להנ"ל מבואר, דס"ל להמשנ"ס מסברא פשוטה, שעצם מה שיש שני זיני"ן הרי"ז גובר על החטוטרות, ואם ניכר להדיא פרידתן, א"כ יש כאן שני זיני"ן ואבדה תמונת החי"ת לגמרי, וממילא שם באופן זה שנפרדה החטוטרות לגמרי מהזיני"ן, כיון שיש לפנינו שני זיני"ן וניכר להדיא פרידתן מהחטוטרות, "נתבטל ממנו שם האות". וקאי המשנ"ס לשיטתו.

עוד כתב שם במשנ"ס באות חי"ת בסו"ד וז"ל, "ואם נפרד רק מצד אחד החטוטרות מהחי"ת אפשר דיש להקל לתקן אפילו ניכר להדיא ועיין בבה"ל", עכ"ל. והיינו שהחטוטרות דבוקה בצידה האחד לחי"ת אחד, ובצידה השני נפרדה מן הזי"ן השני, מסתפק בדינו שיש להקל, ובבה"ל שם (וד"ה ואם) כתב ז"ל, "וביררנו שם ג"כ דאם החטוטרות למעלה בראשו אינם נוגעים זה לזה והיה ניכר ההפרדה אין מועיל תיקון משום דנראה כשני זיני"ן ולא אמרינן דהחטוטרות יציל את האות שיקרא על ידי החטוטרות עליו שם חי"ת עדיין ע"כ אפשר דגם בזה עדיין אין תמונת חי"ת עליו משום דאין דבוק מצד אחד להזי"ן או אפשר דבזה דהחטוטרות למעלה אין נפסק באמצעו שם חטוטרות עליו ומציל על הזי"ן שתחתיו שלא יקרא עליו שם זי"ן וכנ"ל ביו"ד האל"ף וצ"ע", עכ"ל. ומבואר שמסתפק הבה"ל שאפילו אם החטוטרות מחוברת לאחד מהזיני"ן, יתכן ש"עדיין אין תמונת חי"ת עליו", ולכא' אינו מובן, שהרי חטוטרות שלימה מחוברת לזי"ן, ועל כרחך שיש כאן חי"ת מופסקת, ומה מקום ספק יש בזה, ולהנ"ל מבואר, דכיון שאחד מהזיני"ן שם זי"ן עליו, א"כ לא אזלינן בתר החטוטרות כלל, וזהו לשיטתו הנ"ל, [ועדיין צ"ת].

אמנם דעת הפמ"ג מסברא שחוטרא דחי"ת שנפסקה אין כאן שני אותיות לפנינו, ודומה ליו"ד האלפי"ן שנפסקו, וכמבואר כן להדיא בדברי הפמ"ג במשב"ז ס"ק כ' ז"ל, "ויראה דווקא שאין פרידתן ניכר להדיא, הא פירוד רב שנשתנה האות לא מהני תינוק, ודומה לב' זיני"ן וחטוטרות אף על גב דתינוק קורא חי"ת אם ניכר פרידתן להדיא אין מהני תינוק, והוה כותב שלא כסדרן", עכ"ל. ומבואר בדבריו, שבנפסקה חי"ת עם חטוטרות הרי"ז ממש כמו יוד"י האלפי"ן שנפסקו, אלא שאם פרידתן ניכר להדיא אין מועיל לתקן, וחזינו בדבריו ביותר, שבאות חי"ת הנפסק שייך שיקראנו התינוק לחי"ת, גם אם ההפסק ניכר להדיא, [אלא שאין מועיל קריאת התינוק], והיינו משום שאין כאן צורת שני זיני"ן כלל, רק חי"ת חלוקה לשנים.

היוצא מהנ"ל, שפלוגתת הפמ"ג והמשנ"ס בדין חוטרא דחי"ת שנפסקה, היא פלוגתא מסברא האם חוטרא דחי"ת שנפסקה באמצעיתה נחשבת כאות שנחלקה לשני אותיות, או שאנו רואים לפנינו חי"ת חלוקה לשנים. דעת הפמ"ג שאין כאן שני אותיות אלא אות אחת חלוקה לשנים, ואין כאן שני זיני"ן כלל, ומזה הוציא הפמ"ג חומרא שם אות שאינה חלוקה לשנים אי"א לתקנה אא"כ אין ניכר להדיא פרידתה, והמשנ"ס ב"ס"ל מסברא שיש כאן לפנינו שני זיני"ן, [וכנתבאר שהשני זיני"ן גוברים על צורת החטוטרות]. ומזה הוציא המשנ"ס ב"קולא, שאפילו אות שנחלקה לשני אותיות אפשר לתקנה אם אין ניכר להדיא פרידתה, וקולא ליו"ד האלפי"ן שכשרים גם בניכר להדיא פרידתן, ואין ללמוד מחוטרא דחי"ת שאין מועיל תיקון אא"כ אין ניכר להדיא פרידתה, דהתם נחלק לשני אותיות, ומשא"כ ביו"ד האלפי"ן.

ג. ויש לבאר יסוד פלוגתת הפמ"ג והמשנ"ס באות שנחלקה לשני אותיות אם אפשר לתקן באין ניכר להדיא פרידתן. ומתוך דברי הפמ"ג והמשנ"ס נראה שישוד מחלקותם הוא אם הצורה קובעת או שהמציאות, שלדעת הפמ"ג המציאות קובעת, היינו מה שהם שני אותיות "בעצם", ולדעת המשנ"ס אזלינן בתר "צורתם" ולא בתר מה שהם בעצם, וכמו שיתבאר.

כתב הפמ"ג בא"א ס"ק ל"ו וז"ל, "עייין ב"י בשם הר"י אכסנדרני משמע כן, דהחילוק הוא דכל שיש להם צורת ב' אותיות אף על פי שתינוק קורא צד", והיה סברא לומר יותר מועיל מאלפי"ן שוודאי יקרא אל"ף, אפילו הכי כאן גרע, דהא רואין שהן אותיות פרודות זו שמה יו"ד וזו נו"ן כשמחברן כותב שלא כסדרן", עכ"ל. ומבואר שבצד"י שנפסקה, אין מועיל מה שהתינוק קוראה לצד"י, כיון ש"יש להם צורת ב' אותיות", והרי הם יו"ד ונו"ן, ולכך אין מועיל תינוק שלא כסדרן, והיינו משום שהם שני אותיות "בעצם", ומבואר עוד בדברי הפמ"ג, שמבחינת ה"צורה", יש יותר צורה לצד"י שנפסק, מלאל"ף שנפסק, וכמו שכתב שיש יותר סברא שיועיל תינוק לצד"י שנפסק, והטעם דגרע טפי צד"י מאל"ף, משום שהם בעצם שני אותיות, זו שמה יו"ד וזו שמה נו"ן, הרי דס"ל להפמ"ג שאין הצורה קובעת, והקובע הוא מה שהם בעצם.

וכן מבואר בפמ"ג בפתיחה לסימן ל"ב בסוף אות חי"ת וז"ל, "אבל חי"ת פשוטה שאין נוגעים רגליה, ותינוק קורא, אפשר לתקן כמו יוד"י האלפי"ן כששתי רגליה אין נוגעין, או ימין, אבל שמאל לא מהני, כמו צד"י יו"ד נו"ן, וכל שכן זה שדומה לה"א", עכ"ל. מבואר בדבריו שאם שני היריכות אינם נוגעים, מותר לתקן דהוי כיו"ד האלפי"ן שאינם נוגעים, אבל אם רק הירך השמאלית אינה נוגעת, הרי"ז כאות שנחלקה לשני אותיות שאי"א לתקן, ושמעתי מהגרמ"א בלוי שליט"א להוכיח את היסוד הנ"ל מדברי הפמ"ג

אלו, שהרי גם בנפרד רק הירך השמאלית יש "צורת חי"ת" עליה, וכמו באין שני רגליה נוגעים, שהרי לא נשתנית צורתה יותר אם נפרדה רק רגל האחת מאם נפרדו שני הרגלים, וע"כ שבשני האופנים יש צורת חי"ת עליה, אלא שבנפרדה רק רגל השמאלית, הרי היא ה"א "בעצם", והוי כצד"י שנפרדה לשני אותיות. ומוכח מזה שלדעת הפמ"ג אין "הצורה" קובעת אלא המציאות של שני אותיות.

ד. מה שנקט הגרעק"א והמשנ"ב שביד"י האלפי"ן מותר לתקן גם בניכר פרידתן להדיא, נראה להוכיח כן מדברי ההגהו"מ פ"א מתפילין ז"ל, "הנה מורי רבינו פסל לי תפילין שהיו של אבא מורי זלה"ה רק בשביל שלא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן ומקצת יודי"ן שבשי"נן ומקצת רגלי התוי"ן נוגעין לגוף האות כו' וכתב לי דלא גרע מקוצו של יו"ד דאמרין בפרק הקומץ דמעכב ובעינן כתיבה תמה שלימה ולא פסוקה ושבורה כדאמרין וכתבתם כתיבה תמה כו'. ושוב אמר שיכולים לתקן רק כשנעשו תחילה שתניוק דלא חכים ולא טיפש מכירם אז יכולין לתקן שאר תיקוניהם כיוצא באלו ואפילו אחרי שנכתבו כל הפרשיות ולא מפסלי ולא מיקרי שלא כסדרן". עכ"ל. ומפשטות לשונו משמע, שאם תניוק מכירם, מותר לתקן הנפסקים, ודוחק לפרש בדבריו כד' הפמ"ג דבעינן רק שלא יהיה סתירה מדברי התניוק, ומשמע שביד"י האלפי"ן וכיו"ב מותר לתקן גם בניכר להדיא פרידתן.

וביותר מבואר כן בתרוה"ד סי' מ"ח [לענין תיקון אותיות שרישומן ניכר] וז"ל, "ונראה דעדיף טפי, ממאי דשרי בהגה"ה במיימון בשם מהר"ם, דהיכא דהיוד"ן שבתוך השיני"ן, ועיינין ושעל האלפי"ן, ורגלי התו"ן אינן נוגעין בגוף האות, מייטנין תניוק דלא חכים ולא טיפש, ואי מצי קרי לאות כהלכתו, יכול לתקנה אח"כ, ולא חשיב שלא כסדרן, ואף על גב דכ"ז דלא מתקן פסולין התפילין". הרי להדיא שהשיעור לתקן אותיות הנפסקות הוא אם תניוק מכירם, וד' הפמ"ג צ"ע כעת.

ה. ויש להביא ראיה לדעת הבה"ל מדברי הרא"ש (הלכות ספר תורה סימן יב) וז"ל, "ושאר כל האותיות חוץ מן הה"א והקו"ף צריכין שיהיו גולם אחד. הנקודה שעל האל"ף שהיא כמין יו"ד צריך שיגע באל"ף. וכן מה שבתוך השי"ן והעי"ן ומה שאחורי הצדי"ק. ואם אין נוגעים נשתנית צורת האות". עכ"ל. ומבואר בדברי הרא"ש שכשאין נוגעים "נשתנית צורת האות", וזה משמע קצת יותר כדעת הבה"ל שאין פסול אלא כ"כ ההפסק גדול כ"כ שניכר מרחוק. ואמנם לדעת הפמ"ג צ"ל שזהו שינוי צורה "בעצם", וכמו שבנחלק לשני אותיות הוי שינוי צורה בעצם, ה"נ באין נחלק לשני אותיות, שפסול אם ניכר להדיא פרידתן, עכצ"ל שע"כ הוי שינוי צורה בעצם, וממילא שפיר קאמר הרא"ש שנשתנית צורת האות, ועי'. ועי' ג"כ במ"ש המג"א עמש"כ הרמ"א סעי' ט"ז "מיהו אם אנו רואין שלא נשאר צורת האות כתקונו פסול אע"פ שהתניוק קורא אותו כהלכתו", וכ' מג"א (סק"כ) ז"ל, "שלא נשאר צורת, כגון שיו"ד של האל"ף אינו נוגע", עיי"ש. ופשטות דבריו משמע שיו"ד של האל"ף שאין נוגע שפסול, היינו באופן שאין צורת האות, ויש לדחות קצת כנ"ל.

איברא, בבה"ל כאן הביא דברי הרא"ש הנ"ל, שיד"י האלפי"ן וכו' ואחורי הצד"י שאין נוגעים "נשתנית צורת האות", וכתב ע"ז דמפשטא דלישנא דהתה"ד והב"י משמע שלא ע"ז כתב הרא"ש שאין להם תקנה, והיינו שגם על זה מועיל תיקון, וצ"ת בזה, שהרי כתב הרא"ש שנשתנית צורת האות, ואיך מועיל תיקון ע"ז, וע"כ ס"ל להבה"ל שנשתנית צורתה היינו מן הדין, אבל עדיין צורתה עליה לענין תיקון, וא"כ ליכא למשמע מדברי הרא"ש אלו, וצ"ת.